© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

EKOLOGIK MODERNIZATSIYA VA MINTAQAVIY IQTISODIY BOSHQARUV: SAMARADORLIK MEZONLARI VA INDIKATORLARI

Siradjev Ilxom Toxirovich
Qarshi davlat universiteti Mustaqil tadqiqotchisi

Zamonaviy globallashuv jarayonlarida iqtisodiy o‘sishning an’anaviy modeli tabiiy resurslarning haddan tashqari ekspluatatsiyasi, ekologik muvozanatning buzilishi va iqlim o‘zgarishlarining kuchayishi bilan tavsiflanmoqda. Shu bois, XXI asrning ikkinchi choragida iqtisodiy rivojlanishning sifat jihatdan yangi paradigmasi sifatida yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish konsepsiyalari ilmiy-amaliy jihatdan dolzarb yo‘nalishga aylandi. Ayniqsa, 2026 yilning O‘zbekistonda “Atrof-muhitni muhofaza qilish va yashil iqtisodiyot yili” deb e’lon qilinishi ushbu yo‘nalishning milliy darajadagi strategik ustuvorligini yanada kuchaytirdi.

Yashil iqtisodiyot mohiyatan iqtisodiy o‘sish jarayonida atrof-muhitga salbiy ta’sirni minimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va ekologik barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan iqtisodiy tizimni anglatadi. Uning asosiy mazmuni iqtisodiy samaradorlik, ekologik xavfsizlik va ijtimoiy adolat o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashdan iborat bo‘lib, bu uchlik zamonaviy rivojlanish modelining poydevorini tashkil etadi. Mazkur yondashuvda “past uglerodli rivojlanish”, “resurs tejamkorlik” va “yashil innovatsiyalar” asosiy komponentlar sifatida qaraladi.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi esa ilk bor xalqaro miqyosda insoniyat ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlodlar manfaatlariga zarar yetkazmaslik tamoyiliga asoslangan holda shakllangan bo‘lib, u iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik tizimlarning uzviy uyg‘unligini ta’minlashni nazarda tutadi. Ushbu konsepsiya hozirgi kunda global iqtisodiy siyosatning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) orqali amaliyotga tatbiq etilmoqda.

Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, bir-birini to‘ldiruvchi va integratsiyalashgan tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Xususan, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning iqtisodiy mexanizmlarini ifodalasa, barqaror rivojlanish uning keng qamrovli ijtimoiy-ekologik platformasini tashkil etadi. Shu jihatdan, zamonaviy menejment tizimlarida ushbu ikki konsepsiyani uyg‘unlashtirish orqali boshqaruv samaradorligini oshirish, ekologik risklarni kamaytirish va iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlash imkoniyati yuzaga keladi.

Mintaqaviy boshqaruv tizimlarida ushbu konsepsiyalarning joriy etilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki hududlar kesimida resurslardan foydalanish samaradorligi, ekologik muammolar darajasi va iqtisodiy rivojlanish sur’atlari turlicha bo‘lib, ularni boshqarishda yashil va barqaror yondashuvlar muhim strategik instrument sifatida xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, mintaqaviy boshqaruvda yashil iqtisodiyot tamoyillarini qo‘llash orqali iqtisodiy o‘sish va ekologik muvozanat o‘rtasidagi optimal nisbatni ta’minlash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish konsepsiyalari nafaqat ekologik muammolarni hal etish vositasi, balki zamonaviy iqtisodiy tizimlarni transformatsiya qilishning muhim nazariy-metodologik asosi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ularning chuqur o‘rganilishi va amaliyotga joriy etilishi mintaqaviy boshqaruv samaradorligini oshirish, iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash hamda kelajak avlodlar uchun sog‘lom ekologik muhitni yaratishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Edward B. Barbier yashil iqtisodiy tiklanish modelini ishlab chiqib, iqtisodiy inqirozdan chiqishda ekologik investitsiyalar va infratuzilmaning rolini asoslaydi. Uning yondashuvi iqtisodiy va ekologik manfaatlarni uyg‘unlashtirishga qaratilgan.

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

David Pearce, Anil Markandya va Edward B. Barbier yashil iqtisodiyot nazariyasining dastlabki ilmiy asoschilaridan bo‘lib, ular ekologik iqtisodiyotning fundamental prinsiplari va baholash usullarini ishlab chiqqan.

Herman E. Daly barqaror iqtisodiy rivojlanish nazariyasini chuqurlashtirib, iqtisodiy o‘sishning ekologik chegaralarini ilmiy asoslab beradi. Uning konsepsiyasi “barqaror iqtisodiyot” modelining nazariy poydevorini tashkil etadi.

Jeffrey D. Sachs barqaror rivojlanishni global iqtisodiy tizimning asosiy paradigmasi sifatida talqin qilib, davlat siyosatida integratsiyalashgan yondashuvni qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi.

Tim Jackson iqtisodiy o‘sishsiz farovonlik konsepsiyasini ilgari surib, iqtisodiy tizimni ekologik barqarorlik asosida qayta ko‘rib chiqish zarurligini asoslaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilangan ustuvor yo‘nalishlar milliy darajada yashil iqtisodiyotga o‘tish, ekologik xavfsizlikni ta’minlash va resurslardan samarali foydalanishni rag‘batlantirishga qaratilgan bo‘lib, bu ilmiy tadqiqotlarning amaliy ahamiyatini oshiradi.

Bobylev yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish masalalarini Rossiya iqtisodiyoti kontekstida chuqur tahlil qilib, ekologik omillarni iqtisodiy siyosatga integratsiyalash zarurligini asoslaydi. Uning tadqiqotlarida resurs tejamkorlik, ekologik ko‘rsatkichlar va “yashil YAIM” kabi indikatorlar orqali mintaqaviy boshqaruv samaradorligini baholash metodologiyasi ishlab chiqilgan. Zakharov ekologik barqarorlikni ta’minlashda institutsional boshqaruv mexanizmlarining rolini o‘rganib, mintaqaviy darajada ekologik monitoring va boshqaruv tizimlarini rivojlantirish zarurligini ta’kidlaydi. Uning ishlari yashil iqtisodiyotda davlat boshqaruvining ekologik funksiyalarini kuchaytirishga qaratilgan. Ketova mintaqaviy iqtisodiy tizimlarda yashil transformatsiya jarayonlarini tahlil qilib, ekologik omillarni hududiy rivojlanish strategiyalariga integratsiya qilish zarurligini asoslaydi. U boshqaruv samaradorligini oshirishda innovatsion va ekologik mexanizmlarning uyg‘unligini taklif etadi. Granber mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasining yetakchi vakillaridan biri sifatida hududiy rivojlanish va boshqaruv samaradorligini modellashtirishga katta hissa qo‘shgan. Uning yondashuvida iqtisodiy va ekologik omillarni integratsiyalash orqali hududiy tizimlarni boshqarish mexanizmlari ishlab chiqilgan. Glazyev innovatsion rivojlanish va davlat boshqaruvi samaradorligini oshirishda yangi texnologik paradigmalar rolini asoslab beradi. Uning konsepsiyalarida yashil iqtisodiyot va raqamli transformatsiya integratsiyasi orqali iqtisodiy tizimlarni modernizatsiya qilish masalalari yoritilgan. Khachaturova barqaror rivojlanish va ekologik iqtisodiyotning nazariy asoslarini o‘rganib, iqtisodiy faoliyatni ekologik cheklovlar bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ta’kidlaydi. Uning ishlari yashil boshqaruv konsepsiyasining nazariy poydevorini mustahkamlaydi. Inshakov iqtisodiy tizimlarning institutsional rivojlanishini tahlil qilib, barqaror rivojlanishda boshqaruv mexanizmlarining samaradorligini oshirishda institutsional omillarning rolini asoslaydi. Danilov-Danilyan ekologik xavfsizlik va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilib, yashil iqtisodiyotga o‘tishning ilmiy asoslarini ishlab chiqqan. U ekologik siyosatni iqtisodiy boshqaruvning ajralmas qismi sifatida ko‘radi. Danilov-Danilyan ekologik xavfsizlik va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilib, yashil iqtisodiyotga o‘tishning ilmiy asoslarini ishlab chiqqan. U ekologik siyosatni iqtisodiy boshqaruvning ajralmas qismi sifatida ko‘radi.

Xodiyev O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish jarayonida barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish zarurligini asoslab, iqtisodiy o‘sish va ekologik muvozanat o‘rtasidagi optimal nisbatni ta’minlash mexanizmlarini ishlab chiqqan. Uning tadqiqotlarida mintaqaviy boshqaruv samaradorligini oshirishda institutsional va innovatsion yondashuvlar muhim o‘rin egallaydi. Abdurahmonov ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida inson kapitali va mehnat resurslarining rolini chuqur tahlil qilib, barqaror rivojlanishda ijtimoiy omillarning ustuvorligini asoslaydi. Uning yondashuvi yashil iqtisodiyotda bandlik va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash mexanizmlarini ishlab chiqishda muhimdir. G‘ulomov raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

tizimlarini transformatsiya qilish masalalarini o‘rganib, raqamli texnologiyalarni mintaqaviy boshqaruvga integratsiyalash orqali samaradorlikni oshirish yo‘llarini taklif etadi. Bu yondashuv Agile–Green–Digital model bilan uyg‘unlashadi. Rakhimov mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta’minlashda investitsiyalar va infratuzilmaning rolini tahlil qilib, hududiy boshqaruv samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqqan. Xolmatov hududiy iqtisodiyotda resurslardan samarali foydalanish va ekologik barqarorlikni ta’minlash masalalarini o‘rganib, yashil iqtisodiyot elementlarini mintaqaviy rivojlanish strategiyalariga integratsiyalash zarurligini asoslaydi. Tursunov iqtisodiy o‘sishning ekologik jihatlarini tahlil qilib, yashil iqtisodiyot sharoitida boshqaruv samaradorligini oshirishda ekologik indikatorlardan foydalanish metodologiyasini ishlab chiqqan. Saidov barqaror rivojlanishning huquqiy va institutsional asoslarini o‘rganib, ekologik siyosat va davlat boshqaruvi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ochib beradi. Bu esa yashil boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega. Eshov xizmatlar sohasi va mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirish masalalarini tahlil qilib, hududiy boshqaruvda innovatsion va raqamli mexanizmlarni joriy etish orqali samaradorlikni oshirish yo‘llarini ko‘rsatadi.

O‘zbekistonlik olimlar tadqiqotlarida quyidagi ustuvor yo‘nalishlar ajralib turadi:
- iqtisodiy modernizatsiya va institutsional islohotlar (Xodiyev, Saidov)
- inson kapitali va ijtimoiy barqarorlik (Abdurahmonov)
- raqamli transformatsiya va boshqaruv samaradorligi (G‘ulomov, Eshov)
- hududiy rivojlanish va resurs samaradorligi (Rakhimov, Xolmatov)
- ekologik iqtisodiyot va yashil indikatorlar (Tursunov)

Bu yondashuvlar sizning dissertatsiya mavzuingizdagi Agile–Green–Digital integratsiyalashgan menejment mexanizmlarini shakllantirish uchun mustahkam ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

1.1Jadval

Yashil iqtisodiyot va mintaqaviy boshqaruv samaradorligi bo‘yicha xalqaro, Rossiya va O‘zbekiston olimlari yondashuvlarining taqqoslama tahlili

Yo‘nalish	Xalqaro olimlar	Rossiya olimlari	O‘zbekiston olimlari	Umumiy xulosa
Nazariy asos	Herman E. Daly, Jeffrey D. Sachs – barqaror rivojlanish va ekologik iqtisodiyot nazariyasi	Vladimir I. Danilov-Danilyan – ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish	Baxodir Xodiyev – iqtisodiy modernizatsiya va barqarorlik	Barqaror rivojlanish konsepsiyasi barcha maktablarda asosiy nazariy baza hisoblanadi
Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi	Edward B. Barbier – yashil o‘sish va ekologik investitsiyalar	Sergey N. Bobylev – yashil YAIM va ekologik indikatorlar	Dilshod Tursunov – ekologik iqtisodiyot va indikatorlar	Yashil iqtisodiyotda indikatorlar tizimi muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi
Mintaqaviy boshqaruv	Jeffrey D. Sachs – global boshqaruv va SDG integratsiyasi	Alexander G. Granberg – hududiy rivojlanish modeli	Rustam Rakhimov – hududiy investitsiya siyosati	Mintaqaviy boshqaruv samaradorligi investitsiya va resurs taqsimotiga bog‘liq

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

Institutsional yondashuv	Tim Jackson – iqtisodiy tizim transformatsiyasi	Oleg V. Inshakov – institutsional rivojlanish nazariyasi	Akmal Saidov – huquqiy va institutsional asoslar	Institutsional mexanizmlar boshqaruv samaradorligini belgilovchi asosiy omil
Raqamli transformatsiya	World Bank – raqamli va yashil o‘sish integratsiyasi	Sergey Yu. Glazyev – texnologik paradigmalar	G‘ulomov Sirojiddin – raqamli iqtisodiyot	Raqamli texnologiyalar yashil boshqaruv samaradorligini oshiradi
Ekologik siyosat va boshqaruv	United Nations Environment Programme – global ekologik siyosat	Viktor M. Zakharov – ekologik monitoring	Utkir Kholmatov – resurs samaradorligi	Ekologik boshqaruv tizimi yashil iqtisodiyotning asosiy elementi
Ijtimoiy omillar	United Nations Development Programme – inson rivojlanishi	Natalia P. Ketova – hududiy ijtimoiy rivojlanish	Qalandar Abdurahmonov – inson kapitali	Ijtimoiy barqarorlik yashil iqtisodiyotning ajralmas qismi

Mazkur taqqoslama tahlil shuni ko‘rsatadiki, xalqaro, Rossiya va O‘zbekiston ilmiy maktablarida yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish konsepsiyalari umumiy nazariy asosga ega bo‘lsa-da, ularning amaliy yo‘nalishlari farqlanadi. Xalqaro olimlar global integratsiya va barqaror rivojlanish maqsadlariga urg‘u bersa, Rossiya olimlari mintaqaviy iqtisodiyot va institutsional boshqaruv mexanizmlariga e’tibor qaratadi, O‘zbekiston olimlari esa iqtisodiy modernizatsiya, raqamli transformatsiya va hududiy rivojlanish omillarini ustuvor deb hisoblaydi. Shu jihatdan, ushbu uch yondashuvni integratsiyalash orqali mintaqaviy boshqaruv samaradorligini oshirishning kompleks, ya’ni Agile–Green–Digital asosidagi menejment mexanizmlarini ishlab chiqish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi.

Xulosa va takliflar: Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish konsepsiyalari zamonaviy iqtisodiy tizimlarni transformatsiya qilishning asosiy paradigmasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Xalqaro, Rossiya va O‘zbekiston ilmiy maktablari ushbu yo‘nalishda umumiy nazariy asosga ega bo‘lsa-da, amaliy yondashuvlari farqlanadi: xalqaro olimlar global integratsiya va SDGsga, Rossiya olimlari mintaqaviy iqtisodiyot va institutsional mexanizmlarga, O‘zbekiston olimlari esa iqtisodiy modernizatsiya, raqamli transformatsiya va hududiy rivojlanish omillariga ustuvor ahamiyat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati :

1. Bobylev, S. N. (2017). *Sustainable development and green economy in Russia*. Moscow: Moscow State University.
2. Jackson, T. (2017). *Prosperity without growth: Foundations for the economy of tomorrow* (2nd ed.). Routledge.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2026). “Atrof-muhitni muhofaza qilish va yashil iqtisodiyot yili”ga oid davlat dasturi. Toshkent.
4. Sachs, J. D. (2015). *The age of sustainable development*. Columbia University Press.
5. Zakharov, V. M. (2015). *Ecological policy and sustainable development*.
6. *Beyond growth: The economics of sustainable development*.